

Expositie 'Winters van Weleer'

In Museum Jan Heestershuis valt de winter dit najaar vroeg in, want op zondag 14 oktober wordt de expositie 'Winters van Weleer' geopend. In alle vertrekken van 'ons' museum wordt een breed scala aan wintergezichten uit de twintigste eeuw getoond. Sneeuwlandschappen zijn van oudsher geliefde onderwerpen voor schilders,- kleuren komen nou eenmaal mooier uit tegen een witte achtergrond!

Het is de expositiecommissie gelukt om een qua onderwerp en schilderstijl gevarieerd spectrum van winters voor deze thematentoonstelling bijeen te brengen. De meeste werken zijn bruiklenen, afkomstig uit musea (De Wieg Deurne, Museum Eindhoven en Museum Slager Den Bosch) maar ook diverse particulieren leveren een substantiële bijdrage. Onder de vele deelnemende schilders treffen we grote namen aan als Louis Apol, Johan Meijer, Kees Bol, Chris Hammes, Hendrik Chabot, Albert Saverys en Germaine Chardon, dochter van de wereldberoemde Paul Gauguin. Uit de eigen collectie van het museum komen een aantal werken van Heesters en Van Oorschot. Een onlangs ontdekte winter van Jan Heesters van voor de oorlog is voor het eerst te zien in het museum. Ook Antoon van Domburg doet mee met een bijzonder werk.

Zon en sneeuw

Een besneeuwde wereld onder een winterzonnetje kan een prachtig schouwspel opleveren. Enkele schilderijen geven daar een goed beeld van. Zo is daar het werk 'Winterlandschap, gezicht op Laren' van Johan Meijer (Zwolle 1885 - Laren 1970), waarop een uitgestrekte sneeuwvlakte het zonlicht weerkaatst. Een beek doorkruist het sneeuwveld. In de verte de contouren van Laren, links een hoge witte berk en oranje bomen en struikgewas. Een typische Meijer, die een meester was in het schilderen van door sneeuw gereflecteerd zonlicht naast slotjes en beken.

Johan Meijer: 'Winterlandschap, gezicht op Laren'

Het schilderij 'Gijzenrooi in de sneeuw' van Janus Sibens (1906 - 1964) laat goed het verschil zien tussen wel en niet zonbeschenen sneeuwpartijen op een landweg tussen boerderijen door. Van dezelfde uit Wouw afkomstige en lang in Eindhoven werkzame schilder is ook het werk 'Vroege sneeuw' te zien. Onder een grijze hemel met een waterig zonnetje is een weiland met boerderijtjes te zien, getroffen door de eerste sneeuw, zo rond eind november of begin december. Kees Bol vertelde me eens dat hij er vaak met Sibens op uittrok om samen met hem op locatie te schilderen.

Janus Sibens: 'Gijzenrooi in de sneeuw'

Winterse stadsgezichten

Van Kees Bol (1916 - 2009), een jaar lang leerling van Heesters, is het werk 'Gezicht op Raiffeisenplein en Vestdijk vanaf 18 Septemberplein' aanwezig, een werk uit 1956 met daarop een stukje besneeuwd Eindhoven.

'Het Warandepark te Brussel in de winter' met op de achtergrond de toren van Sint-Jacob op de Coudenberg is een bijzonder werk uit 1938 van Germaine Chardon (1891 - 1980), een natuurlijke dochter van de grote Franse schilder Paul Gauguin en Juliette Huet, zijn model en maîtresse in 1890. Dit in impressionistische stijl geschilderde grote werk laat de kijker de winterse kou in het park goed voelen.

Een gezicht op de Lange Voorhout in Den Haag in de sneeuw is van Willem Heytman, die in 1950 in Middelburg geboren is en vaak zee- en strandgezichten schildert. Op de voorgrond loopt een moeder met haar dochttertjes die vogeltjes voeren. Een kleurrijk, nostalgisch schilderij dat het affiche van deze expositie siert.

Peter van den Braken (1896 - 1979), die Eindhoven en ook korte tijd Amsterdam als thuisbasis had maar over de hele wereld als schilder actief was, verrast met een kleurrijk gezicht op de besneeuwde daken van Amsterdam, - een voor hem atypisch, bijna naar het abstracte neigend werk.

Op een klein werkje van Frans Leufkens van Anstel (1863 - 1956) domineren twee knotwilgen aan een bevroren slotgracht. Vaag op de achtergrond is een deel van het kasteel te zien. De donkere bomen bieden een prachtig tegenwicht aan de witte sneeuw. Landschapsschilder Leufkens van Anstel woonde en werkte in Zuid-Limburg en had zijn opleiding in Aken en Düsseldorf ontvangen.

Leufkens van Anstel: 'Knotwilgen in de sneeuw'

Mist en melancholie

Voorts toont het museum ook minder kleurrijk werk met een meer verstilde, soms melancholieke uitstraling.

Chris Hammes: 'Mist en sneeuw in Brabant'

Het sfeervolle schilderij 'Mist en sneeuw in Brabant' uit 1915 van Chris Hammes (Andijk 1872 - Nijmegen 1965) stamt uit de tijd dat hij in Brabant werkzaam was. Op de voorgrond een besneeuwde landweg tussen zware eiken door. Op de achtergrond verdwijnen de boerderijen langzaam in de mist. Een boer met paard en kar komt vaag uit de mist naar voren gereden.

Een schilderij van Pieter de Bodt (1916 - 2013) toont een verstilde wintersfeer op een kille sneeuwvlakte met enkele huisjes, die hij zoals bij hem te doen gebruikelijk met vette, zwarte contouren heeft omrand. De mensen hebben het zwaar te verduren tijdens de harde winter, lijkt De Bodt te willen zeggen. Afkomstig uit Oosterhout, was hij lange tijd in de provincie Zeeland werkzaam.

Ook van Pieter Wiegersma (1920 - 2009) is een verstild winterlandschap aanwezig. Deze zoon van de arts en schilder Hendrik Wiegersma uit Deurne was aanvankelijk vooral actief als glazenier, maar begon meer te schilderen nadat de nieuwbouw en restauratie van kerken begon te stagneren. Voor de kapel van de Zusters van Liefde hier in Schijndel ontwierp hij als hun 'huiskunstenaar' onder andere gobelins en miskelken.

Heesters, Van Oorscot en Van Domburg

Uiteraard ontbreken onze 'eigen' schilders Jan Heesters, Dorus van Oorscot en Antoon van Domburg niet in dit winterpanorama.

Van eerstgenoemde is een pas bij een particulier 'ontdekt' winterschilderij te zien: 'Woonwagens in de sneeuw', een werk van voor WO II. Enkele woonwagens staan te koukleumen in de sneeuw, zo te zien aan de rand van een dorpje. Geen mens is er te zien, - ze kijken wel uit met die vorst. Verschillende fijnzinnig weergegeven sneeuwpartijen (verse versus reeds bereden sneeuw) tonen het talent van Jan. Hier heeft Heesters de harde winter opgeroepen waaronder de woonwagenbewoners te lijden hebben.

Jan Heesters: 'Woonwagens in de sneeuw'

A. van Domburg: 'Tuin in de sneeuw'

Ook van hem is 'Winter in Schijndel met paardenslee', eveneens een vroeger werk. Op de achtergrond de toren van de Servatiuskerk en het angelustorentje. Aan de randen van de sneeuwvrij gemaakte wegen zien we hoog opgetaste sneeuwpartijen. Donkere deuren, vensterluiken en schoorstenen bieden het nodige contrast met de witte sneeuw. Een fraai, harmonieus en verstillend werk waar Heesters erg trots op was. Pas aan het eind van zijn leven gunde hij het aan zijn vriend Ben Peters.

Ook van Dorus van Oorscot zijn er een aantal mooie wintergezichten te bewonderen. Zo zien we dat hij graag een bos schilderde wanneer het aanzien ervan door de winterse sneeuw totaal veranderd was. Met zijn impressionistische aanpak legt hij weer andere accenten in dit brede winterspectrum.

Van de Schijndelse schilder Antoon van Domburg (1882 - 1954) is een bijzonder schilderij aanwezig dat zijn eigen besneeuwde tuin toont met de kruising Hoofdstraat-Kloosterstraat en het Napoleonskerkje op de achtergrond.

Slot

De hierboven aangestipte werken vormen slechts een kleine greep uit het totale aanbod aan wintergezichten op de tentoonstelling. De titel 'Winters van Weleer' is denk ik terecht gekozen: veel werken bieden een inkijkje in een voorbijge wereld waarin nog op heel veel plaatsen rust en stilte heersen, en daten uit een tijd dat er nog harde, langdurige winters voorkwamen.

De 'nieuwe' verstillde wereld die we na elke flinke sneeuwval waarnemen, is al eeuwenlang een geliefd onderwerp voor schilders, want tegen dat verse wit komt alles zo mooi uit! Dat geldt zeker ook voor Jan Heesters, die talrijke sfeervolle sneeuwlandschappen uit een steeds verder uit zicht rakend verleden voor het nageslacht heeft vastgelegd.

Een belangrijke verdienste van deze expositie lijkt me het feit dat er een flink aantal bekende en minder bekende schilders in het museum bijeen is gebracht van wie niet eerder werk in het Heestershuis te zien was. Ieder heeft zo zijn eigen karakteristieken en het is aan u om de verschillen en overeenkomsten te bezien en te beoordelen wanneer u een rondgang maakt door dit witte wonderland! Ik wens u daarbij veel plezier!

Jan Geerts

Boeren, burgers en buitenlui

De expositie in het museum 'Boeren Burgers Buitenlui' werd op 8 juli jl. geopend met een filosofisch getinte toespraak door Henk Wittenberg. Omdat we graag alle Vrienden in kennis willen stellen van deze toepasselijke tekst volgt deze hieronder:

Geachte aanwezigen,

of moet ik zeggen 'Boeren, burgers en buitenlui'? Waarmee ik iedereen bedoel, want 'Boeren, burgers en buitenlui' was de aanhef waarmee een kwakzalver op kermissen 'het ganse volk' aansprak.

'Boeren, burgers en buitenlui' gaat als uitdrukking meer dan 500 jaar terug. Over de etymologische betekenis van 'boer' bestaat weinig misvatting. Boer komt van ghebuur of van gheboer, tegenover dorpman en huusman. De gangbare betekenis is al in de 16e eeuw en wellicht al ver daarvoor "een man die de akkerbouw als beroep uitoefent". Over veehouders heb ik in die zin weinig kunnen vinden. Oorspronkelijk had het woord geen negatieve betekenis, zoals wij kennen in het gezegde "Wat ben je toch een boer". Een synoniem zouden we kunnen vinden in de betekenis van 'platteland', waarmee iemand wordt aangeduid die woont en werkt op het platteland en waarmee zowel akkerbouwer als ook veeteler kan worden bedoeld.

Het woord 'burger' vindt zijn wortels in het begrip 'burcht' of versterking. De bewoners van deze burchten werden borghere of burghere genoemd. Het impliceerde ook de betekenis van 'verdediger', omdat ook het woord 'poorter' als synoniem werd gebruikt. Burgers zijn in onze betekenis niet enkel mensen uit een stad of een dorp, maar ook boeren vallen tegenwoordig onder het begrip burgers. Verwarrend dus en niet eenduidig.

Nog uiteenlopende zijn de betekenissen die men in de loop van de tijd toekende aan het begrip 'buitenluyden'. Het konden mensen zijn van buiten de stad (zoals ook boeren dus), maar ook vinden we het woord terug als aanduiding voor mensen die rondreisden zoals marskramers en muzikanten. Soms werd het gebruikt voor mensen die geen lid waren van een bepaald gilde of die van een andere stad kwamen. Rijke hereboeren die genoeg personeel hadden om zelf niet te hoeven werken werden ook buitenlui genoemd. Kortom de definitie ligt niet vast. In onze tijd verstaan we onder buitenlui: zij die geen boeren of gewone burgers zijn. Dus leden van het koningshuis bijvoorbeeld, of andere adel, bezitters van landgoederen en artiesten en BN-ers. Kunnen we Marco Borsato tot de buitenliederen rekenen? Mark Rutte? Patty Brard? Ik zou zeggen mensen die financieel tot de buitencategorie behoren of door verdienste.

Tot zover de etymologische beschouwing over deze begrippen. Want ik wil het beperken tot het thema van deze tentoonstelling.

Maar waar gaat deze tentoonstelling nou over?

45 Jaar geleden was ik onderwijzer aan een basisschool ('lagere' school kon toen nog) op de grens van Nijmegen, De Heilig Landstichting. Er kwam een meisje in mijn klas (klas 5, groep 7) van 'buitenaf'. Ze kwam van een strengere protestantse school uit Nijmegen. Ze heette Marike de Kroon. Een aardig meisje met een leuke glimlach, waar je er makkelijk 32 van in je klas kon hebben. Ze voelde zich snel thuis op de nieuwe school met veel vrijheid en creativiteit. Geen notie toen, dat ik haar later zou ontmoeten als conservator van het Heestershuis in Schijndel. Een maand geleden vroeg ze mij, of ik het openingswoord wilde doen bij deze tentoonstelling.

Ik heb JA gezegd - al was het alleen al voor Marike - niet wetend waar ik aan begon. Want hoe meer ik me in het thema verdiepte, hoe verder ik **niet** kwam.

Ik kan me er natuurlijk - wat het thema betreft - met een grap van af maken door te beweren dat Burgers zijn uitgevonden in de Duitse stad Ham.... Eind 19e eeuw emigreerden deze Hamburgers naar Amerika en ze kwamen terecht bij de Schotse familie McDonalds... De rest is geschiedenis met een grote M! Vincent van Gogh was hierin een voorloper met zijn tekeningen van arenleesters, en schilderstukken van wevers en aardappeleters. Hij was geraakt door de eenvoud van de gewone werkers in het werk van Jean-François Millet. In vroege brieven van Vincent wordt deze schilder en stichter van de school van Barbizon vaak genoemd als grote voorbeeld.

Henk Wittenberg bij de uitspreken van zijn speech

Toen ik een aantal jaren geleden bezig was met research voor een strip over de geschiedenis van Brabant, viel het mij op dat er een ruime keuze beeldmateriaal te vinden was van speciale gelegenheden, zoals geboorte, de eerste Heilige communie en het huwelijk. Dat werd vastgelegd in prenten, foto's, gravures en schilderijen. Het zijn beelden van dat wat wij niet willen vergeten.

Maar de gewone dagelijkse beelden van de kolenboer in de straat, de scharensleep, het gezin aan tafel waren blijkbaar zo alledaags, dat ze niet werden vastgelegd. Het ontbrak dus aan beelden van ons collectief geheugen, dat wat wij vergeten.

In het toneelstuk 'De vertelling van de dienstmaagd Zerline' van de Oostenrijkse schrijver Hermann Broch, houdt de dienstmaagd een prachtige monoloog over het belang van dit vergeten verleden.

Ik citeer:

"Onze herinnering zit vol gaten, die we nooit meer kunnen vullen. Hoeveel van wat men voor altijd vergeet, moet gedaan worden, opdat het gedane het weinige kan dragen dat men voor altijd behoudt.

Ieder vergeet het verleden. Bij mij waren het de vele meubels die ik heb afgestoft, dag na dag, de vele borden die gewassen moesten worden, en als ieder mens ben ik iedere dag aan tafel gegaan om te eten, maar zoals ieder mens weet ik dat nog zonder het me werkelijk te herinneren, alsof er geen weersomstandigheden en geuren aan te pas zijn gekomen. Zelfs de lust die ik heb genoten is een windstille ruimte geworden en verdwijnt meer en meer in een onbestemd gevoel van glas dat geen inhoud meer heeft. Lege glazen, lege glazen.

Maar als de leegte er niet was en al het vergetene niet, dan kon het onvergetelijke niet groeien. Het vergetene draagt met lege handen het onvergetelijke, en door het onvergetelijke worden wij gedragen. Met het vergetene voederen wij de tijd om het onvergetelijke te kunnen behouden.

Want het onvergetelijke is het stuk toekomst, het ons alvast geschonken stuk tijdloosheid, dat ons draagt en onze val in de duisternis draaglijk maakt, zodat het een soort zweven wordt."

Tot zover het citaat.

Over dat eerste deel, het vergeten verleden, gaat deze tentoonstelling van hoofdzakelijke Brabantse schilders uit de vorige eeuw. Kees Bastiaans, Marinus Dillen, Harry Maas en onze eigen Doruske van Oorschot met zijn prachtige boereninterieurs, om een paar namen te noemen. Zij geven een inkijk in het vergeten deel van het alledaagse.

Ooit schreef ik het gedicht Blind Note, over dat begrip 'vergeten', waarmee ik af wil sluiten en deze tentoonstelling aan u wil aanbevelen.

*Leeg memo,
om het niet-geschrevene te onthouden
en verslag te doen
van het om-het-evene,
van waar wij niet om jankten of om rouwden.*

*Het onvermelde,
genotuleerd en vastgelegd
om DAT te weten en te behouden
wat vóór het ontstaan al was vergeten.*

Dank u wel.

Henk Wittenberg

Polychrome vaas

Uit de collectie van Jan Heesters dit keer een polychrome vaas, vervaardigd rond 1940. De vaas heeft een roze ondergrond, grijze bovenrand en een groene rand aan de onderkant.

Op de buik van de vaas staat een afbeelding van een paard met ruiter, drie herten, een fluitende nar en een hert met gewei afgebeeld.

Het werk is 19 cm hoog, heeft een diameter van 12 cm.

Luigi en Sophie

Deze vaas werd ontworpen door Luigi de Lerma (1907- 1965). Hij studeerde majolicatechniek in Faenza (Italië) en werkte vervolgens als docent in Castellamonte. In 1927 werd hij aangenomen als 'technico-ceramiste' bij een majolicafabriek in Vietri sul Mare. Het bedrijf was eigendom van de in 1891 in 's-Hertogenbosch geboren Sophie van der Does de Willebois. Deze Jonkvrouwe Van der Does de Willebois kreeg haar opleiding aan de Rijksacademie in Amsterdam. Ze volgde er schilderlessen van onder anderen Richard Roland Holst en Antoon der Kinderen.

'Liefde' door M.C.Escher 1921 (Sophie van Stolk)

In 1919 trouwt ze met Adriaan van Stolk. Ze krijgt twee kinderen met hem. In 1925 verhuist het gezin vanwege de zwakke gezondheid van Adriaan naar Italië. De met hen bevriende kunstenaar M. C. Escher reist op hun kosten mee. In Vietro sul Mare koopt het echtpaar 'Fontana Limite', een majolica-fabriekje. Helaas overlijdt Adriaan een jaar later. Eindelijk floreren de zaken en moet ze extra personeel aannemen als ze, na de dood van Adriaan, de Italiaanse Luigi de Lerma aantrekt en met hem gaat samenwerken. Toch heft ze het fabriekje op in 1928 en gaat met haar kinderen terug naar Nederland. Luigi de Lerma vertrekt in opdracht van de Italiaanse overheid naar Rhodos – destijds door de Italianen bezet – om daar de keramiekproductie nieuw leven in te blazen. In 1930 gaat Sophie naar Rhodos en trouwt met de 16 jaar jongere Luigi. Uit dit huwelijk wordt in 1932 nog een dochter, Adriana, geboren. Luigi heeft psychische problemen en daarom gaan ze in 1934 samen met de kinderen terug naar Nederland en beginnen in het rustige Groenekan -nomen est omen- een pottenbakkerij. Daar is het dat Heesters' vaas gemaakt wordt, die nu tot de collectie van het museum behoort.

*Een merk uit 1926/1928: wapenschild L/D boven T/C, staat voor technico ceramiste.
Werk van Sophie en Luigi samen heeft als merk: S|L boven D|W.*

Groenekan Utrecht

In Groenekan maken ze vooral gebruiks aardewerk en decoreren dit met afbeeldingen uit de natuur. Na de tweede oorlog gaat Luigi meer schilderen en maakt hij ook mozaïeken. In 1962 krijgt hij de Johan Kerkhoff-prijs voor zijn werk. Sophie Van der Does de Willebois maakt naast haar keramiek ook plastieken van vrouwenfiguren. Ze is lid van 'Kunstliefde' in Utrecht, een schilder- en tekengenootschap. Sophie overlijdt in 1961 op negenenzestigjarige leeftijd. Vier jaar later overlijdt Luigi de Lerma, achtenvijftig jaar oud. Haar zoon Jan van Stolk wordt bekend als ceramist en dochter Romualda Bogaerts-van Stolk als beeldhouwster. Het bedrijf in Groenekan wordt nog voortgezet van 1965 tot 1981. Wanneer Jan Heesters deze vaas kocht, is niet bekend maar dat hij hield van bijzondere objecten: dat staat vast.

Anne-Marie Cornelissen

Jan Heesters: 'Winterlandschap'

Museum Jan Heestershuis
Pompstraat 17, 5481 BL Schijndel
Tel: 073-54 92276
openingstijden:
dinsdag t/m zondag 13.00-17.00 uur

Nog tot eind oktober te zien in de beeldentuin van het museum:

Beelden van Hans van Uden 'Steen en staal in beweging' in de tuin.

Van 14 oktober 2018 tot 13 januari 2019 in het museum de expositie 'Winters van weleer', waarover u meer kunt lezen in deze Vriendenbrief.

Willem Heijtmann: 'Winters tafereel'

Dank zij een gulle sponsorbijdrage van Van Kruijsdijk notarissen is dit exemplaar van de Vriendenbrief van Stichting Vrienden van Museum Jan Heestershuis in uw brievenbus gekomen. Hartelijk dank daarvoor.